

УДК 930.1

Ольга Ковтуненко

**ІСТОРІЯ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В ДОСЛІДЖЕННЯХ
МИХАЙЛА КОЯЛОВИЧА (1828–1891 рр.)**

У статті аналізуються погляди російського історика М. Кояловича на проблеми історії білоруських, українських, литовських земель, які входили до складу Речі Посполитої, ставлення історика до польського народу. Констатується, що М. Коялович трактував ці проблеми через призму світогляду російського православ'я, з імперських проросійських позицій.

Ключові слова: М. Коялович, Росія, Річ Посполита, російська історіографія, православ'я, "західнорусизм".

Актуальним завданням сучасної української історіографії продовжує залишатися вивчення поглядів представників історичної науки сусідніх народів на минуле українських земель та на історію державних утворень, до складу яких вони входили. Враховуючи сучасні політичні реалії, особливо це стосується творчого доробку російських істориків. Важливим вбачається аналіз їх поглядів на історію Речі Посполитої упродовж усього періоду її існування та політичної активності. Поділи Речі Посполитої наприкінці XVIII століття, входження значної частини її території до складу Російської імперії зумовили значний інтерес у російській інтелектуальній еліті до минулого польсько-литовської держави. Їх твердження зводилися, переважно, до виправдання імперської політики царського уряду. Разом з цим у їх працях наведено фактичний матеріал з історії не лише польських, але й українських, білоруських земель, подається оригінальне трактування історичних подій, пов'язаних із ними. Це засвідчує, у першу чергу, особливості менталітету освічених кіл російського суспільства, їх ставлення до зовнішньої політики царського уряду, ставлення до інших слов'янських народів.

У цій статті ставимо завданням аналіз наукових поглядів відомого російського історика Михайла Осиповича Кояловича на комплекс проблем історичного розвитку Речі Посполитої. Сам М. Коялович називав себе литовцем за походженням [1, с. XIV], інколи його відносять до білоруської історіографії, все ж по характеру думок, трактування східноєвропейської історії його науковий доробок слід відносити до російської історичної науки. Джерельною основою статті безпосередньо послужили опубліковані праці вченого, у яких зафіксовано його бачення картини історичного минулого не лише Речі Посполитої, але й усього слов'янства.

Постать М. Кояловича була досить помітною в російській історіографії на зламі XIX–XX ст. Спогади про нього залишив один із його учнів, інспектор Литовської духовної семінарії Йосиф Щербицький, який із любов'ю згадує свого вчителя, підкреслює, що він умів у кожному учневі пробудити любов до вивчення рідного краю, бажання збирати історичні матеріали [2]. Замітку з коротким описом життя ученого, та переліком його основних праць опублікував по смерті М. Кояловича славіст Іван Пальмов, у ній він використав і листування із діячами західно-руського краю, тому ця публікація має до певної міри і джерельне значення [1]. Він охарактеризував діяльність М. Кояловича як члена Петербурзького осередку Слов'янського Благодійного товариства, членом якого він був від 1868 р. І. Пальмов назвав його безкорисним борцем за слов'янську ідею [1, с. XIII].

Сучасний російський історик Світлана Фалькович відносить його до консервативно налаштованих російських істориків [3]. Низка досліджень

творчості М. Кояловича з'явилися у сучасній білоруській історіографії, представники якої відносять вченого до білоруських істориків. Звернемо увагу на монографію В. Н. Черепиці “Михаил Осипович Коялович. История жизни и творчества” [4]. Д. Карев охарактеризував його погляди як великодержавно-монархічне трактування історії Білорусі [5, с. 33–35]. А. Литвинський назвав історичну концепцію М. Кояловича тенденційною та гіпертрофовано-конфесійною, відмітив його тенденцію до лібералізму [6].

Погляди М. Кояловича на проблеми міжконфесійних відносин у Речі Посполитій щодо православних та особливості російського менталітету та духовності проаналізував Архімандрит Никон (Лисенко) у своїй промові на урочистому річному акті в Санкт-Петербурзькій духовній академії 10 жовтня 2002 р. Промова витримана у давньому дусі традиційного російського православного месіанізму щодо українського, білоруського, литовського народів і бідканням на утиски російського народу. Архімандрит Никон назвав М. Кояловича одним із творців універсальної соціально-історичної концепції, яка не втратила свого значення й донині [7]. На жаль, в українській історіографії науковий доробок М. Кояловича досліджено недостатньо.

Михайло Коялович народився у 1828 р. в м. Кузниця Сокольського повіту Гродненської губернії. Його батько спочатку був уніатським (греко-католицьким) священиком, пізніше перейшов у православ'я, був одноступнем митрополита Литовського Йосифа Семашка і активним діячем процесу навернення білоруських уніатів в лоно Російської православної церкви у 1839 р. В дитинстві та юності М. Коялович отримав ґрунтовну духовну освіту. Навчався у Супрасльському духовному училищі, потім у Литовській духовній семінарії, потім у Санкт-Петербурзькій духовній академії, яку закінчив у 1855 р. У тому ж році розпочав свою викладацьку та наукову діяльність, спочатку в Ризькій, потім у Петербурзькій духовних семінаріях, із 1856 р. став викладачем у Петербурзькій духовній академії. Таке духовно-релігійне виховання та освіта наклали свій відбиток на творчі дослідницькі зацікавлення історика, знайшли своє віддзеркалення у його наукових працях.

Одна з перших його наукових праць написана іще в семінарійські роки була “Замечания об источниках для истории Литовской церковной унии”. Дослідження в цьому напрямі він продовжив і у 1861 р. успішно захистив магістерську дисертацію на тему “Литовская церковная уния” [8; 9], після чого його було зараховано екстраординарним професором Санкт-Петербурзької духовної академії.

У його науковій творчості можна виділити кілька груп проблем, котрим він присвятив свої дослідження: Релігійна історія речі Посполитої, зокрема стосунки православ'я та католицизму; Історія Росії та духовна культура й менталітет російського народу; історія українських, білоруських, литовських земель у складі Речі Посполитої та їх відношення до російської держави.

Помітними є заслуги М. Кояловича у друкуванні історичних документів, які стосуються історії Речі Посполитої та особливо білоруських й українських земель у її складі. Із 1863 р. він співробітничав із Імператорською археографічною комісією. У 1865 р. за її дорученням підготував збірник “Документы, объясняющие историю Западной России и ее отношение к Восточной России и Польше” [10]. Пізніше підготував та видав такі важливі збірки документів, як “Дневник последнего похода Стефана Батория на Россию” (1867 р) [11] та “Дневник Люблинского сейма 1569 года” (1869) [12]. За його участі та його учнів (Й. Щербицького, Ю. Крачковського, А. Дем'яновича та інших) було підготовлено та видруковано низку томів серійних видань “Актов Віленської археографічної комісії”, “Віленського археографічного збірника”,

“Каталог древних актовых книг губерний Виленской, Гродненской, Минской, Ковенской и прочих”.

Основною темою й духом наукових праць М. Кояловича була релігійна проблематика і, зокрема, апологетика російського православ'я, пропаганда його особливої історичної месіанської ролі в історії слов'янських народів та протиставлення його римо-католицькому віросповіданню і на цій основі вороже ставлення до польського народу як такого, що сповідував католицизм і протиставлення його іншим слов'янським народностям. Яскравим прикладом цього є його перша велика наукова праця “Литовская церковная уния” [8; 9]. Праця присвячена події, яка в пізнішій історіографії отримала назву Берестейської церковної унії. У ній він наголосив, що ця унія здавна була спірним питанням і про неї є написано багато праць і загал думок про неї можна об'єднати у дві групи: 1) одні автори дивилися на неї як на подію випадкову, антиісторичну, яка насильно увірвалася в життя литовсько-руського народу; 2) інші трактували її як подію давно підготовлену і природну [6, с. 1]. Він пропонує свій дещо інший варіант трактування цієї події, як такої, що Польща з давніх часів від XIV ст. цілеспрямовано готувала для литовсько-руського народу. До цієї мети Польща, на його думку, йшла двома шляхами – об'єднала з собою литовсько-руський народ шляхом “гражданских уний”, а потім намагалася знищити різницю у віросповіданні між польським і литовським народами. Головною метою такої політики було привести литовський народ до “чистого латинства”, але оскільки така пряmolінійність не сприймалася народом, тому й звернулися до процесу унії. Основною метою унії він вбачає намагання поляків об'єднати до себе не лише литовців, але й литовсько-руських православних і створити із них один народ, стерти ту різницю між російським та польським народами, яка була обумовлена тим, що кожен із них відрізнявся щирим ставленням до свого віросповідання – римо-католицького і православного. У жертву цьому народові принесли свою давню дружбу і племінну спорідненість [8, с. 9].

Робота з джерелами дозволила вченому у 1870-х рр. виконати дослідження з історії греко-католицької церкви у Білорусії та Україні “История воссоединения западнорусских униатов старых времен” [13]. Вона стала його дисертацією на здобуття вченого ступеня доктора богослов'я (1873 р.). Якщо Берестейську церковну унію він вважав початком трагічного перелому в житті Західної Росії, то возз'єднання західно-руських уніатів із російським православ'ям, на його думку, стало відродженням пригніченого “російського релігійного і національного начал”.

У кількох своїх працях він звернувся до політичних проблем історії Речі Посполитої. Передусім, це його монографія “Люблинская уния или последнее соединение Литовского княжества с Польским королевством на Люблинском сейме в 1569 году” [14]. Люблінську унію він оцінює як важливу подію в історії Литви і Польщі. У першу чергу, історик звернув увагу на фактори, які відрізняли Литву і Польщу як держави. Їх союз називає “злочасним” для Литви. Об'єднання Литви і Польщі пояснює географічними умовами Литви, відкритістю кордонів, звертає увагу на загрозу не лише з боку пруських та лівонських рицарів, татар, поляків, але, у першу чергу, від міцніючої Московської держави. У цьому відношенні в історика проглядається думка про приреченість Литви, невіра в можливість її самостійного державного існування, вона “повинна була примкнути до кого-небудь з сусідів” [14, с. 8]. При цьому, вказав на її можливість приєднання до Росії, що це було, нібито, бажанням більшості населення. Однак, на заваді стала жорстока внутрішня політика Івана IV, опричнина. Тому Литва вимушена була йти на союз із Польщею. Люблінський сейм, і укладання унії історик показує як картину насилля з боку поляків щодо

литовців. Серед комплексу причин, які призвели до укладання унії історик не зміг замовчати як одну з основних – військову загрозу з боку Московської держави: “Война с Иоаном IV ослабляла защитников независимости литовского княжества в их борьбе против поляков” [14, с. 23], тому литовці із двох бід вибрали меншу – польську.

Михайло Коялович звернув увагу і на позицію українських магнатів у питанні унії. Він зазначив, що вирішення цього питання пройшло повз волю козаків і вирішення питання залежало від княжих родів К. Острозького, О. Чарторийського, Б. Корецького, О. Вишневецького. Р. Сангушка. На його думку, ці аристократи показали себе надто слабкими, у них не було причин відмовлятися від об’єднання із Польщею, зважаючи на загрозу із боку татар, а допомога з боку поляків у цьому питанні була більш дієвою, аніж литовська. Все ж розповідь про перебіг сейму у М. Кояловича досить поверхова, рішення усіх проблем у тому числі й приєднання до Корони Польської українських територій, як примусово нав’язані поляками. У той час як матеріали засідань сейму, видрукувані М. Кояловичем [12], донесення литовських делегатів засвідчують, що представники українських земель були активними суб’єктами переговорного процесу і наполегливо відстоювали і відстояли власні інтереси [15]. Інша річ, що їх позицію не можна назвати державницькою і вони не заявили претензій на створення окремішньої української територіально-адміністративної одиниці у складі Речі Посполитої. Тому акти Люблінської унії можна вважати втраченим шансом українського державотворення [16].

Загалом його розповідь про Люблінську унію має емоційний характер антипольського спрямування, крізь призму православного сприйняття проросійського бачення цих процесів. Історик не оминув висловитися проти протестантського та католицького віросповідань, яких не сприймав. Загалом позиція М. Кояловича щодо унії у цій праці виглядає дещо суперечливою. Він засуджує об’єднання Польщі і Литви в одну державу, хоч воно відбувалося не насильницьким шляхом, а внаслідок переговорного процесу в тогочасних юридичних нормах. І разом із тим не помічає загарбницького, збройного приєднання до Російської імперії територій інших держав, у цьому випадку литовських і польських земель, трактує це як “народний рух”, якому нібито було характерним “ненависть до латинства і любов до всього руського і православного” [14, с. 82].

Політичним проблемам Речі Посполитої присвячена і невелика брошура М. Кояловича “Грюнвальденская битва 1410 года” [17]. Цю битву він характеризує як подію, коли слов’янські сили об’єдналися і тут же знову роз’єдналися, висловлює докір, що у багатьох працях перемога у цій битві приписується полякам. Тому своїм завданням ставив подати іншу картину. Вважав, що у цій битві очевидно є “видатна доблесть російських полків Смоленської області”, у ній можна бачити відображення моральної сили Куликовської битви. Головну заслугу у перемозі віддає литовсько-руському війську, високо оцінює князя Вітовта і зовсім замовчує роль Ягайла, зазначивши, що той проявив боягузтво і загалом заслуги поляків були незначними. Навпаки, історик дорікає полякам, що через їх політику нещасна язичницька Литва обливалася кров’ю і перетворювалася на пустелю [17, с. 7]. Відмітимо, що М. Коялович негативно відгукувався про постать Ягайла Ольгердовича, вважав що той випадково і незаслужено потрапив до числа великих людей, його возвеличили польські автори. На його думку, він був недалекоглядним і бездіяльним політиком [8, с. 243].

Висловлюючи загалом слов’янофільські погляди і вболіваючи за долі слов’янських народів, але з точки зору російських імперських інтересів, складається враження, що М. Коялович не вважав поляків слов’янами. Він

закидає полякам, що ті створили “Пруський рицарський орден” (тобто Тевтонський). Не оминув нагоди висловитися знову ж на користь православ’я. Безумовна першість серед слов’ян, у його баченні, має належати росіянам, він не мислить слов’янства поза православ’ям, тому категорично проти поширення традицій Польщі на схід і радіє, що зрештою історична правда відновила в Західній Росії стару православну віру [17, с. 18, 19].

Аналізуючи праці С. Соловійова він коротко висловив своє бачення процесів поділів Речі Посполитої. Історик однозначно виправдовує політику Катерини II у цьому питанні. На поділи Польщі дивиться з точки зору захисту православ’я. Він дорікає Катерині II за те, що вона захищала не лише православних у Речі Посполитій, але й протестантів на догоду Пруссії. Тому перший поділ був здійснений на користь німців, які добивали Польщу, а росіяни лише повертали “свої російські області”. Негативним поступком Катерини II вважає те, що вона спочатку проголосила ідею релігійної віротерпимості, тому у Білорусі “десятки тисяч російського народу, які з нетерпінням чекали російської влади, щоб скинути насильно нав’язану унію і повернутися у православ’я, повинні були залишатися в унії”. Таку позицію М. Коялович називає ненародним напрямом Катерини II у вирішенні польського питання. Зате другий поділ був проведений в “більш російському народному напрямі. Унію знесено з лица землі” [18, с. 350]. М. Коялович погодився із думкою С. Соловійова про те, що серед причин, які призвели до трагічного кінця польської держави у першу чергу є “російський народний рух, який здійснювався під релігійним прапором”. М. Коялович солідаризувався з С. Соловійовим, що призвідцем поділів Речі Посполитої була Пруссія, а Росії слов’янські народи можуть лише докоряти за сприяння таких поділів [18, с. 351]. Думки М. Кояловича про поділи Речі Посполитої виглядають ідеологічними постулатами без посилення на джерела, без аналізу політичних процесів, не згадана російсько-польська війна 1792 р, робота Чотирьохлітнього сейму та інші події, котрі визначили характер і суть поділів.

Цікавим і, на нашу думку, не зовсім логічним є погляд М. Кояловича на гайдамацьке повстання 1768 р. Він вважає його повторенням справи Б. Хмельницького і якби російські війська не придушили це повстання, то перший поділ Речі Посполитої відбувся б раніше 1772 р. і це був би поділ народний і більший за поділ 1772 р. Історик стверджує, що в часи війни 1768 р. переяславський єпископ Гервасій, митрополити та ігумен Мельхиседек Яворський і Могильовський єпископ Георгій Кониський підготовлювали перший і другий поділи Польщі [19, с. 8–10]. Своєрідною публікацією, яка демонструє погляди М. Кояловича на Коліївщину та поділи Речі Посполитої є невелика його стаття “Просьба жителей Малороссии о принятии в русское подданство 1773 года” [20], де він наводить лист-звернення православного духовенства України до влади царської Росії з проханням прийняти їх під свою владу. Історик не проводить джерелознавчий аналіз цього звернення, хто був його авторами, чи воно було щирим. Тракткування цього епізоду вкладається у його світобачення про віковичне прагнення українців належати до російського православ’я у складі Російської держави.

У праці “Люблинская уния...” М. Коялович категорично стверджував що під час гайдамацького руху 1760-х рр. готувалося повторення історії Хмельницького і Росія дочекалася б всенародного урочистого прохання взяти під свою руку усю західну “Россию”, якби не Пруссія та Австрія. Ці держави помітили, що готується неминучий поділ на російські та польські області, що Росія обов’язково візьме і не може не взяти “російські області”, вирішили використати ці події на свою користь і запропонували покінчити з Польщею. Тому Катерина II змушена була придушити народні повстання, які мали на меті приєднання до Росії. У його

баченні загибель польської держави виглядає німецькою дипломатичною справою [14, с. 82–83].

Історик М. Коялович висловив і своє бачення сторінок польського визвольного руху, зокрема, Січневого повстання 1863–864 рр. У ньому він вбачав не протест проти самодержавства, а прояв “ворожої усьому російському польської сили”, яка претендувала на відновлення Речі Посполитої і на те, щоб відірвати від Росії білоруські та українські землі, відновити у них релігійне і національне гноблення східних слов’ян, яке було характерним для Речі Посполитої від часів Люблінської унії. Тобто є очевидним, що М. Коялович дивиться на історію українців та білорусів через призму великодержавної російської імперської політики. У нього ми не знаходимо думки про окремішність і самотність цих народів, а лише твердження про їх споконвічну спорідненість із росіянами. Привертає увагу, що історик не вживав терміну Україна, а лише “Малоросія”, “малоросійский народ”.

Повстання 1863 р. він вважає підготовленим польською політичною еміграцією за підтримки європейських країн. А безпосереднім приводом до виступу було проведення селянської реформи 1861 р., оскільки селяни наділялися землею за рахунок маєтків поміщиків. Цього шляхта не змогла витерпіти і почала бунт проти російської влади.

Для М. Кояловича характерним є негативне ставлення до поляків, яких він протиставляє іншим слов’янським народам. Про польську державу пише, як основу тиранії і “глушення на російській землі” [6, с. 14]. Так негативно він відгукувався й про євреїв і вважав їх, поряд з поляками, винуватцями історичних мук західноруського народного духу [6, с. 4].

Однією із найбільших важливих вважається його праця “История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям” [18]. У ній найбільш повно викладені його погляди на характер російської історії та російського менталітету. Тут вчений сформулював і свій відомий принцип заперечення об’єктивізму в історії: “В історії область об’єктивних істин досить невелика, а все інше суб’єктивне, неминуче суб’єктивне, навіть в області голих фактів” [18, с. XLII]. Характеризуючи суб’єктивізм істориків, він визнав найкращим зразком суб’єктивізму слов’янофільський [18, с. XLV]. Про характер наукового суб’єктивізму М. Кояловича щиро висловився І. Пальмов, зазначивши, що вивчення історичної долі західноруського краю поставило перед ним питання і їх рішення у такому вигляді, щоб “вони відповідали “науковим вимогам”, а також вказівкам істинно російського почуття й істинно російських і загальнослов’янських інтересів” [1, с. XXVII].

Такий підхід був запереченням тодішніх постулатів позитивізму, котрі утверджувалися в європейській історичній науці. В дусі романтичної історіографії він відшукує традиційні коріння історії не у суспільстві й не в особистості, а у “народності”, в народному дусі, який не зводиться ні до індивідуальності ні до соціальності. Архімандрит Никон (Лисенко) назвав цю працю свідченням високого рівня “російської церковної науки” [7, с. 14]. Слід зазначити, що крім позитивних відгуків, праця викликала й численні незгоди із позицією автора.

Релігійна тематика була помітною і в публіцистичних виступах М. Кояловича на шпальтах тогочасних періодичних видань. Назви статей “Религиозная действительность в Западной России”, “Православные братства”, “Судьбы русского просвещения в Западном крае” та інших, які з’явилися упродовж 1875–1890-х рр. у таких виданнях як “Церковный вестник”, “День”, “Русский инвалид”, “Христианское чтение”. “Литовские епархиальные ведомости”, “Духовная беседа” та інші. Короткий перелік його публіцистичних статей подав І. Пальмов [1, с. XX–XXIV]. Статті засвідчують, що вони були спрямовані на висвітлення

проблем тогочасного російського православ'я в білоруських та литовських провінціях Російської імперії. У першу чергу М. Коялович вказував на необхідність боротьби проти латинсько-польських зазіхань на західноруський край. Сміслом такої боротьби є боротьба за “православно-російське, православно-слов'янське чи інше греко-слов'янське культурне начало”, проти латино-германських начал західно-європейського життя, проти будь-якого іноземного впливу.

У цьому відчуваються не лише тенденція проповідування особливої ролі Росії для слов'янських народів, але й до певної міри заклики до культурного ізоляціонізму Росії. Аналізуючи праці М. Полевого, М. Коялович дорікав йому за те, що його симпатії лежать у сфері загальноєвропейської історії, що він намагався викласти російську історію у тісному зв'язку з подіями загальної історії [18, с. 185–187].

Наукова творчість М. Кояловича мала помітний вплив на розвиток церковно-історичної науки. Він виховав плеяду дослідників релігійної історії Росії. Серед його учнів відомі науковці – В. Завітневич, В. Каченовський, К. Харлампович.

Архімандрит Никон наголосив на актуальності досліджень М. Кояловича і висловив стурбованість, що життя людей, які нині населяють “так званий пострадянський простір”, піддається впливу західних політичних технологій і псевдорелігійної ментальності. Особливо це стосується росіян, білорусів, українців. Тому їх завданням є усвідомити себе членами єдиної Церкви Божої, спадкоємцями великої історії [7, с. 20]. Подібні твердження в душі традиційного російського православ'я підтверджують необхідність неупередженого аналізу творчої спадщини М. Кояловича та інших науковців російської історичної науки з національних державницьких позицій.

Загалом можна відмітити, що у дослідженнях М. Кояловича знайшов відображення широкий спектр проблем історії Російської імперії та пов'язаних із нею українського, білоруського, литовського та особливо польського народу, як тих, що входили до потужного державного утворення – Речі Посполитої, яка довгий час суперничала із Московською/Російською державою за вплив на згадані народи та їх території. Безперечно, аргументація його творів та думки були на стороні великодержавної Росії. Аналіз поглядів М. Кояловича є актуальним на сьогоднішній день, тому що їх відлуння і варіації можна відчуті у сьогоднішніх твердженнях про “Новоросію” та “русский мир”, тому важливо знати твори тих, хто раніше висловлював подібні погляди і помічати, що глибокої джерельної аргументації вони не мають, а продиктовані релігійними російсько-православними переконаннями та промонархічною позицією автора.

Список використаних джерел

1. Пальмов И. Памяти Михаила Иосифовича Кояловича // Коялович М. История русского самосознания по историческим памятникам и научным сочинениям / Михаил Коялович. – СПб., 1901. – С. XI–XXXVI.
2. Щербицкий И. Воспоминания / Й. Щербицкий. – Вильно, 1912. – С. 18.
3. Фалькович С. Польская проблематика в российской историографии / С. Фалькович // jazon.hist.uj.edu.pl.
4. Черепица В. Михаил Осипович Коялович. История жизни творчества/ В. Черепица. – Гродно, 1998. – 328 с.
5. Карев Д. Белорусская историография в конце XVIII – начале XX в.: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук/ Д. Карев. – Минск, 1995. – 51 с.
6. Литвинский А. “Западнорусизм” в российской историографии второй половины XIX – начала XX века. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук: 07.00.09. / А. Литвинский. – Минск, 2004. – С. 9–11.
7. Архимандрит Никон (Лисенко) М. О. Коялович и Санкт-Петербургская школа церковной историографии Западной России // Христианское чтение. – 2002. – № 21. – С. 3–20.
8. Коялович М. Литовская церковная уния / М. Коялович. – Т. 1. – СПб, 1859.
9. Коялович М. Литовская церковная уния / М. Коялович. – Т. 2. – СПб, 1862.
10. Документы, объясняющие историю Западно-русского края и его отношение к России и Польше. – СПб., 1865. – ССIII, 658 с.
11. Дневник последнего похода Стефана Батория на Россию

(осада Пскова) и дипломатическая переписка того времени. относящаяся главным образом к заключению Запольского мира (1581–1582 г.). Издал по поручению Императорской Академии Наук М. Коялович. – Спб, 1867. – VII, 839 с. 12. *Дневник Люблинского сейма 1569 года: Соединение Великого Княжества Литовского с Королевством Польским.* – СПб., 1869. – VII, 780 с. 13. *Коялович М.* Воссоединения западнорусских униатов старых времен (до 1800 г) / М. Коялович. – СПб., 1873. 14. *Коялович М.* Люблинская уния или последнее соединение Литовского Княжества с Польским королевством на Люблинском сейме в 1569 году. / Михаил Коялович. – СПб.: издание редакции газеты “Русский инвалид”, 1863. – 87 с. 15. *Ярмошик І.* Становище українських земель у світлі правових актів Люблінської унії / І. Ярмошик // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки. випуск 13. – К.: Ви д-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2015. – С. 267–273. 16. *Ярмошик І.* Люблінська унія 1569 р. та Гадяцька угода 1658 р як втрачений шанс українського державотворення / І. Ярмошик. // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ: збірник наукових праць. – № 2 (16). – Рівне: РВЦ МЕНУ ім. акад. С. Демянчука, 2016. – С. 268–275. 17. *Коялович М.* Грюнвальдська битва 1410 года / М. Коялович – СПб, 1885. – 20 с. 18. *Коялович М.* История русского самосознания по историческим пам’ятникам и научным сочинениям / Михаил Коялович. – СПб., 1901. – XXXVI, XLV, 593 с. 19. *Коялович М.* Народное движение в Западной России / М. Коялович. – Спб, 1863. – 18 с. 20. *Коялович М.* Просьба жителей Малороссии о принятии в русское подданство 1773 года // ЖМНП. – 1872. – Часть CLXIII. – С. 76–81.

Ольга Ковтуненко

ИСТОРИЯ РЕЧИ ПОСПОЛИТОЙ В ИССЛЕДОВАНИЯХ МИХАИЛА КОЯЛОВИЧА (1828–1891 ГГ.)

В статье анализируются взгляды русского историка М. Кояловича на проблемы истории белорусских, украинских, литовских земель, которые входили в состав Речи Посполитой, отношение историка к польскому народу. Констатируется, что М. Коялович освещал эти проблемы сквозь мировоззрение русского православия, с имперских пророссийских позиций.

Ключевые слова: М. Коялович, Россия, Речь Посполитая, российская историография, православие, “западноруссизм”.

Olga Kovtunenکو

THE HISTORY OF RECH POSPOLITA IN M. KOYALOVYCH’S RESEARCHES (1828–1891)

The article aims to give a comprehensive account of the position of Russian historian M. Koyalovych on the historical problems of Ukrainian, Lithuanian and Belorussian lands which were the part of Rech Pospolita. The paper analyses his attitude to Polish people as well. It is evident that M. Koyalovych’s interpretation of those historical events was based on Russian Orthodox Church and Russian Empire outlook.

Key words: M. Koyalovych, Russia, Rech Pospolita, Russian Historiography, Orthodoxy, “west-russianism”.